

ADATOK AZ ŐSKORI ARANYKERESKEDELEMHEZ.

A kettős huzalból készült arany spirálgyűrűkkel, valamint az arany hajfűrtkarikákkal, az ú. n. «Noppenring»-ekkel kapcsolatban már Ohlshausen rámutatott egy fél évszázaddal ezelőtt arra, hogy ezeknek az aranyhuzalból készült ékszereknek, amelyeknek elterjedési körébe a Skandináv félsziget, a Balticum, Szilézia és a Kárpátok vidéke sorolható, — voltaképpen hazája Magyarország.¹ Ohlshausen már ebben az időben tisztán látta a Kárpátok medencéjének, de különösen Erdélynek szerepét az őskori aranykereskedelemben. Ezekre a részben kulturális, részben pedig kereskedelmi kapcsolatokra Magyarország és az északi kultúrák között Sophus Müller is rámutat, amidőn a főként dániai bronzkori sírokban talált nehéz arany karkötőket, valamint az aranyhuzalból készült spirális gyűrűket ugyancsak Magyarországból származtatja.² Megemlíti azt is, hogy ezeket a gyűrűket és karikákat Magyarországból kiindulva Keletnémetországig gyakran megtaláljuk, de annál ritkábban fordulnak ezek elő a Duna völgyétől nyugatra. Az északi kultúrákörben való tömeges előfordulásukat Müller is a borostyánkereskedelemmel hozza kapcsolatba.³ Az aranygyűrűk és karikák, valamint a kettős aranyhuzalból készült spirálisok dunavidéki származását Kossinna sem tagadja. Nem tekinti azonban őket csereeszköznek, mert szerinte a borostyán a bronzkor folyamán Magyarországon még alig fordul elő.⁴ Ezzel szemben Müller S. nagyon logikusan kimutatja, hogy az arany nemcsak mint ékszer indul el vándorútjára, hanem a bronztárgyak mellett

¹ Ohlshausen, Über den alten Bernsteinhandel der cimbrischen Halbinsel und seine Beziehungen zu den Goldfunden. Zeitschrift f. Ethn. 1890. Verhandlungen, 281—282. o.

² S. Müller, Nordische Altertumskunde. Strassburg. 1897. I. k. 253—254. o.

³ U. o. 323. o.

⁴ G. Kossinna, Germanischer Goldreichtum in der Bronzezeit. Mannus. VI. 1914. 5—10. o.

mint fizetési, illetőleg csereeszköz is szerepel. Bizonyítják ezt azok a gyakran előforduló spirálgyűrűtöredékek, amelyek azért kerültek ilyen csonka állapotba, mert róluk egy-egy darabkát letörtek, hogy azzal fizessenek.¹

A svédországi aranyleletek jó részének származási helyét Montelius O. is a Kárpátok vidékén keresi, és alig néhány darabot tekint nyugati, esetleg írországi származásúnak.²

Amidőn H. Seger a Sziléziában talált aranyleleteket ismerteti, megemlíti azt is, hogy az ott talált aranyspirálisokhoz hasonló bronztekercsek csak csontvázás sírokban kerültek elő, urnatemetőkben azonban nem voltak találhatók. Seger ezért az aranyhuzalok korát a bronzkor első felére teszi és ugyanekkor kimutatja azt is, hogy a főként Magyarországról származó aranyleletek kereskedelmi útja az északi régió felé Szilézián vezetett keresztül.³ A Weigwitz-ről származó sírleletekkel kapcsolatban rámutat arra is, hogy hasonló aranyspirálleletek Csehországban az aunjetitzi kultúra csontvázás sírjaiban borostyánnal együtt fordultak elő.

Az aranyhuzalból készült ékszerek mellett Csehországban, főként az aunjetitzi kultúrában képviselve vannak a Magyarországból származó, vagy legalábbis hazai példányokat utánzó szívalakú hajfürtkarikák is, amelyeket szívalakú csüngőkként is szoktak emlegetni.⁴ A Szudéták övében gazdag lelőhelye a kettős aranyhuzaloknak Königrätz, ahol a közismert, aranyhuzalból készült «nyolcasokat» is találták.⁵ Lüssner ezeket már a lausitzi kultúrából származtatja. A szívalakú hajfürtkarikák, valamint az aranyspirálhuzalok a Kárpátoktól északra, a mai Lengyelország területén is előfordulnak.⁶ Ezt az emlékanyagot mind Kostrzewski, mind pedig Antoniewicz is Magyarországról származtatja

¹ S. Müller, Ringguld og andre Betalingsmidler i Bronzealderen. Aarbøger. 1886. 300. o.

² O. Montelius, Guldarbeten från bronsåldern, funna i Sverige. Fornvännen, 1916. Stockholm. — Die Chronologie der ältesten Bronzezeit in Norddeutschland etc. Archiv. f. Anthrop. XXVI. k. Braunschweig. 1900. 476. o.

³ H. Seger, Goldfunde aus der Bronzezeit. Schlesiens Vorzeit in Bild und Schrift. N. F. II. k. 14. o.

⁴ H. Richly, Die Bronzezeit in Böhmen. Wien. 1894. 90, 195—196. o. — J. Schránil, Studie o vzniku kultury bronzové v Čechách. Prága. 1921. 56. és 59. o. — F. Perner, Nález zlatých sperku v Lzovicích. Památky. XV. k. 665—670. o. — J. Smolik, Hroby se skrcenými kostrami ve Zvolenevsi. Památky. XV. k. 411—431. o.

⁵ Lüssner, Mitteil. der K. K. Cent. Com. XVII. Jg. Wien. 1891. 57. o.

⁶ J. Kostrzewski, Wielkopolska w czasach przedhistorycznych. Poznań. 1923. 48—49., 63, 65. o.

a velük azonos bronzból készült példányokkal együtt.¹ A Kárpátoktól keletre, főként Déloroszországban és a Kaukázus vidékén a szívalakú hajfűrtkarikákkal találkozunk a leggyakrabban. Előfordulnak ezek aranyból és ezüstből is, míg Kobánban szokatlanul nagy alakban mutatkoznak bronzból.²

Jóval rövidebb az az út, amelyen a magyar arany, illetőleg a Kárpátok övében szokásos ékszer- és csereeszköztípusoknak a vándorlását nyugat felé követhetjük. Azonban a szászországi Helmsdorf-ban, egy halomsírban talált szívalakú hajfűrtkarikák kétségtelenül a magyar formákat utánozzák, bármennyire is igyekezett ismertetőjük azok németországi eredetét kimutatni.³ Déli irányban a magyar arany vándorútja a kutatás szempontjából még eléggé ismeretlen Balkánon vezetett keresztül. Feltételezhetjük azonban, hogy a kereskedelmi kapcsolatok ebben az irányban is élénkek voltak, mert eltekintve attól, hogy a Maros mentén lakó agathyrzek kincses aranygazdagságáról már Herodotos is említést tesz (IV. k. 49, 100, 104), az Aegeicum őslakóinak az erdélyi folyók aranyáról már ezt megelőzőleg is tudniok kellett. Schliemann Mykenae-ben is talált négyszögű aranyhuzalból készült karikákat, amelyek vagy a végeik felé keskenyednek, vagy pedig a végek spirálkorongban végződnek, mint nálunk például a féregyházi kincsben.⁴ A Trójával és Mykenae-vel való kapcsolatokra a legkimerítőbben és egyúttal nagyszerű meglátással H. Schmidt mutatott rá, aki kétségtelenül bebizonyította a gazdag magyarországi leletek alapján, hogy különösen a szívalakú csüngők eredeti hazája csak Magyarország lehet.⁵ «Hier haben diese Formen ihre Entwicklung erlebt, hier werden wir also auch ihren Ursprung zu suchen haben».

Ebből a rövid áttekintésből is láthatjuk, hogy a magyar aranyak messze régióban való elterjedését bizonyítva látja a külföldi kutatás

¹ W. Antoniewicz, Der in Stublo aufgefundene Bronzeschatz. Euras. Sept. Ant. IV. Helsinki, 1929. 144—145. o.

² G. Wilke, Vorgeschichtliche Beziehungen zwischen Kaukasus und dem unteren Donaugebiete. Mitteil. der Anthr. Ges. in Wien. XXXVIII. k. 1908. 157—158. o. — Ebert, Südrussland in Altertum. Leipzig. 1921. 65. o.

³ H. Grössler, Das Fürstengrab im grossen Galgenhügel am Paulsschachte bei Helmsdorf. Jahresschrift für die Vorgeschichte der sächsisch-thüringischen Länder. VI. k. Halle. 1907. 27 sk.

⁴ H. Schliemann, Mykenae. Leipzig. 1878. 165 o. 220. á. és 225—226. o. 295—296. á. — Márton Lajos, A féregyházi lelet. Arch. Ért. 1907. 54—68. o.

⁵ H. Schmidt, Troja—Mykene—Ungarn. Ztschrft f. Ethn. 1904. 616 o.

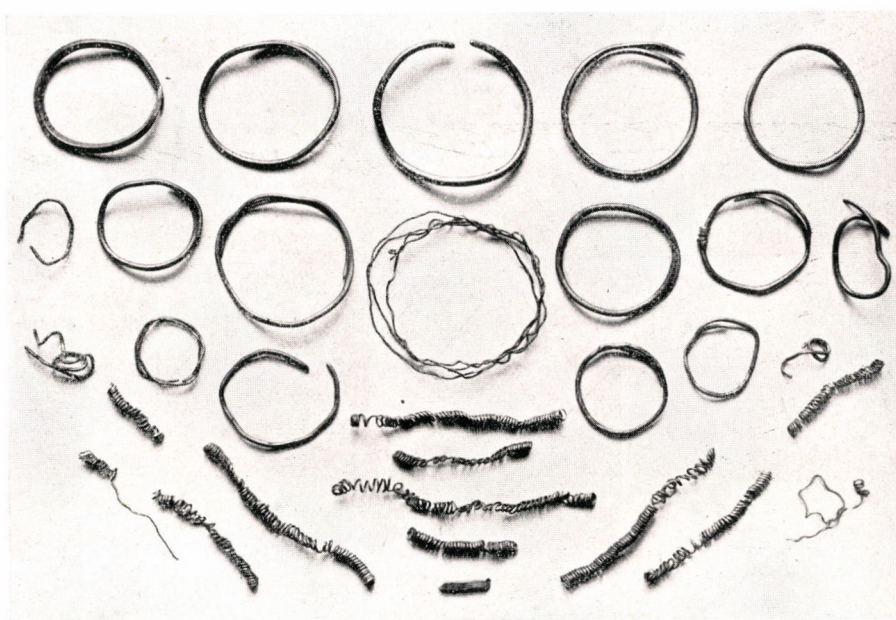
is. Mindaz az emlékanyag, amelyről megemlékeztünk, azaz a szívalakú csüngők és hajfűrtkarikák, a «Noppenring»-ek, a huzaltekercek és kettős huzalból készült hengeralakú gyűrűk, valamint a síma, vagy négyélű karikák Magyarországon olyan nagy mennyiségben fordulnak elő, amely már önmagában is kétségtelen bizonyítékul szolgál ennek a leletcsoportnak magyarhoni származására vonatkozólag. Hogy ezek a tárgyak, jól lehet bizonyos kész, vagy félig kész formában, azaz ékszer alakjában mutatkoznak, mégsem tekinthetők egyedül ékszereknek, arra már, amint fent mondtuk, S. Müller is igen logikusan rámutatott. A négyélű karikák, valamint a síma, vagy poncolt, illetőleg rovátkolt kerekátmet-szetű huzalból készült és végeik felé csaknem túszerűen elvékonyodó karikák annyira különböző súlyban és nagyságban fordulnak elő még ugyanazon kincsleletben is, hogy azok ékszereknek egyáltalában nem tekinthetők. Fölösleges volna ezt különösképpen és bővebben bizonyítanunk már csak azért is, mert, hogy ezeknek a karikáknak elsősorban a kereskedelemben volt szerepük, arra már a hazai kutatók közül többek között Érdy János, Kiss Ferenc, Rómer Flóris, Hampel József, Téglás Gábor és Márton Lajos is rámutattak.¹ Ugyanők kimutatták, hogy ezeknek a karikáknak, mint vásárlóértéknek, azaz pénzegységnek a súlyviszonyában a babyloniai súlyegységhez hasonló arány mutatkozik. Hogy valóban vásárlóeszközüln szolgáltak, amellet kétségtelen bizonyítékul szolgál az a körülmény is, hogy igen sokszor találunk közöttük szándékosan megcsonkított példányokat.

Minderről azért tartottuk szükségesnek összefoglalóan megemlékezni, mert az utóbbi években ismételten előkerült nálunk néhány kincslelet, amely az ilyen természetű kultúrhatyagot gazdag anyaggal szaporította. 1929. decemberében az Aggteleki-barlang Csontháznak nevezett fülkéjében folytattam ásatást. A kutatás közben, amint arról már más helyütt megemlékeztem,² néhány középkori emléktől eltekintve, korai vaskori edénytöredékekre, bronzékszerekre és fegyverekre,

¹ Érdy (Luczenbacher) János, Tudománýtár, 1840, májusi füzet. — Kiss Ferencz, A karikapénz. Arch. Közl. 1. k. 1859, 174—216. — Rómer Flóris, A máramarosi aranylelet. Arch. Közl. 5. k. 1865. 42. o. — Hampel József, Máramarosmegyei aranylelet. Arch. Ért. 14. k. 1880. 29—32. o. — Téglás Gábor, Őskori nemesfémhányászatunk némely adalékai. Erdélyi Múz. Egyesület. IV. k. 1887. 13—16. o. — Márton Lajos, A féregyházi őskori aranylelet. Arch. Ért. 27. k. 1907. 64. o.

² Tompa F., 25 Jahre Urgeschichtsforschung in Ungarn. 24/5. Bericht der Röm.-Germ. Kommission. Frankfurt a/M. 1934/35. 107. o.

egy kiterjesztett helyzetű csontvázás sírra és az alsó rétegekben a Bükk-kultúra hagyatékára bukkantunk. Az ásatás folyamán munkatársam, Csalogovits József egy sziklahasadékban elrejtett aranyeletet talált (23. kép). A kincslelet 28 darabból áll és összes súlya 140,83 g. A leletben előfordul egy darab négyélű huzalból készült, végei felé vékonyodó karika, amelynek súlya 11,43 g. Ez a típus képviselve van egy kis 1,8 cm hosszú, mindkét végén lementszett töredékkal is. A lelet többi darabja síma huzalból készült és részben végeik felé keskenyedő nyíl

23. kép. Aggtelek, Baradla-barlangi aranyelet.

Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum. ($\frac{2}{3}$ nagyság)

karikákból, részben pedig teljes hosszúságukban egyforma vastag huzalokból, valamint alig félmilliméter vastagságú huzalból készített tekercses hengerkékből áll. Az arany színe halvány, valószínűleg sok ezüstöt tartalmaz. A huzalok feltűnően lágyak, még a vastagabb példányok is könnyen hajlíthatók. Tekintettel arra, hogy a felsoroltakon kívül más kultúra és kor a leletanyagban nem volt képviselve, így leletünk kétségtelenül ahhoz a korai vaskori leletsoporthoz tartozik, amelynek korát az árkolt díszű, feketeszínű és fényesre csiszolt felületű kerámián kívül az ívelt élű bronzláncza, a hárfafibula, a keresztrovátkos bronz-

karkötő és a kézfejtő bronztekercs is pontosan meghatározza. E szerint a lelet kora körülbelül Kr. e. 800—700-ra tehető, azaz a korai vaskor második szakaszára.

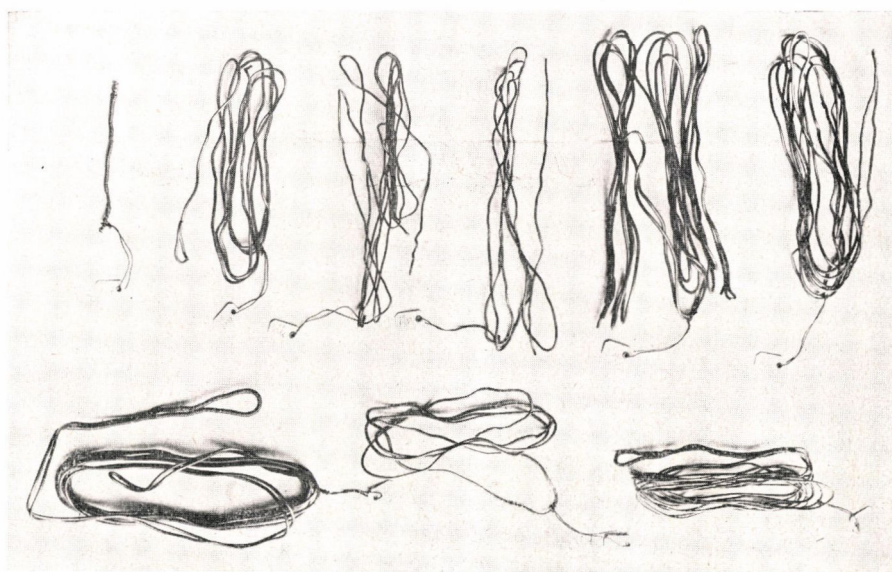
A második kincsleletet Bagi János békésszentandrási lakos találta 1933. augusztus 19-én Békésszentandráson, a tanyákaljai dűlőben Lada Istvánné, Bagi Rozália földjén, szántás közben (24. kép). A kincslelet, amely hivatalos úton a Nemzeti Múzeumba került, a beszállításkor hét darabból állott és összesen 807,37 g súlyú volt. Utólagos vizsgálatnál kiderült, hogy az aranyhuzalok között több töredékdarab is van és így most egy teljes és nyolc csonka példányról kell számot adnunk. A lelet szándékosan és durván összehajtogatott huzaltekercsekből áll, amelyek közül öt egyszerű és négy kettős huzalból készült. A huzalok vastagsága 1,4 mm-től 2 mm-ig változik. Közelebbről érdekelhet bennünket a kettős huzalból készült ép példány, amelynek hossza kihúzva és duplán véve körülbelül 88 cm. A tekercs mindkét vége zárt és hurkot alkot. Az egyik hurokra körülbelül 10 cm hosszúságban finom aranyhuzal van rátekerve és az így díszített kettős huzal több helyütt egymáshoz van rögzítve. Ezt a díszítést három csonka példányon is megtaláljuk. A legnagyobb ép tekercs súlya 196,61 g. Az arany színe élénksárga és a huzalok merevebbek, mint az előbbi leletben. Leletünk legközelebbi analógiáját többek között a mercyfalvi leletben találjuk meg, amelyet Márton Lajos ismertetett a fentemlített féregyházi aranylelettel kapcsolatban.¹ A leletből a megváltási ár nagysága miatt mindössze a két legnagyobb példányt tartotta meg a Nemzeti Múzeum őskori gyűjteménye, míg a többit visszaszolgáltatta az állami Főfémbeváltó Hivatalnak.

Meg kellene még emlékeznünk a Bodrogzsadányban 1934. augusztus havában talált kincsleletről is, amely földvétel alkalmával egy bronzsitulában került elő és amelynek eredeti súlya a szemtanúk vallomása alapján körülbelül nyolc kiló lehetett. Sajnos a lelet nagy része a munkások kezén elkallódott és csak utólagos rendőrhatalósági eljárás útján lehetett abból körülbelül két kiló súlyú anyagot megmenteni. Tekintettel arra, hogy éppen a hatósági eljárás következtében a lelet még mindig bírói letétben van, így arról jelen ismertetésünkben még nem tudunk számot adni, egyelőre csak annyit közlünk, hogy a megmentett anyagban semmiféle ékszer nincsen, hanem ez a lelet is aranyhuzalokból,

¹ Márton Lajos, i. m.

síma és négyélű karikákból, valamint kisebb-nagyobb aranyrögökből áll. A lelet korát az a fenéktöredék határozza meg, amely a találók által durván összetört situlából megmaradt. E szerint a bodrogzsadányi lelet is Kr. e. 800 körül került a földbe. A leletet környező földben semmi más kulturális emlékanyag nem fordult elő. Leletünk tehát éppen úgy, mint a békésszentandrási lelet vándorló aranyműves szándékosan elrejtett kincsének tekintendő.

Az itt említett három leletnek a kapcsán vissza kell térnünk a

24. kép. Békésszentandrási aranykincslelet.

Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum. ($\frac{2}{3}$ nagyság.)

bevezetésben elmondottakra. Az északi kultúrák kör kutatói a Magyarországból származó aranyhuzalok megjelenésének idejét a bronzkor I—III. szakaszára teszik. Az alsó határ tehát az ő kormegállapításuk alapján körülbelül Kr. e. 1200 volna. A mi korban meghatározható leleteink azonban a mellett tesznek tanúságot, hogy úgy az aranyhuzalok, mint az aranykarikák tömegesen a korai vaskor első és második periódusában fordulnak elő. Ezzel szemben a «Noppenring»-ek, valamint a szívalakú hajfűrtkarikák a mi bronzkorunk harmadik szakaszában is, azaz a Kr. e. 1400—1200 terjedő időben megtalálhatók. A magyar régio tehát a mi megállapításunk szerint is a bronzkor második felében veszi

fel távoleső régiókkal az élénkebb kereskedelmi kapcsolatokat és ekkor indul vándorútjára a Kárpátok medencéjéből származó arany is. A bronzkor vége felé jelenik meg nálunk a rendszeres árukicserélést bizonyító balti származású borostyán is, amint azt a meggyaszói és füzesabonyi sírmezők leletanyaga igazolja. A kereskedelmi érintkezés a vaskor derekán lesz a legélénkebb, majd a korszak vége felé lassan veszít erejéből, amely körülmény bizonyára az ebben az időben meginduló népvándorlási folyamatnak, a skythák, majd később a keltáknak a Kárpátok medencéje felé való előretörésének tulajdonítható.

Tompa Ferenc.